

Kovács Tibor - Vági Balázs - Némegy Zoltán

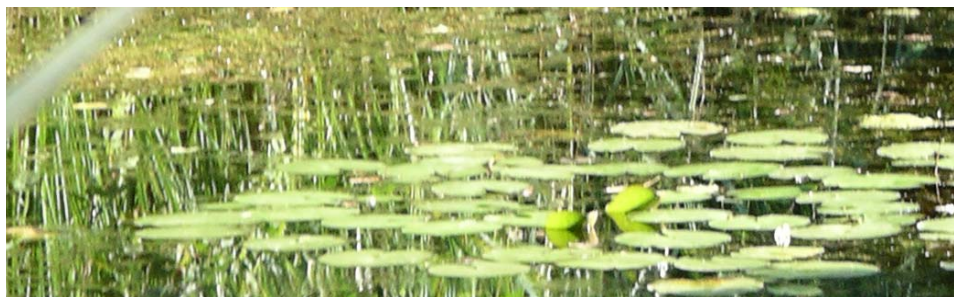
A PILIS KÉTÉLTŰI ÉS HÜLLŐI

**PILISI
PARKERDŐ ZRT.**
PARKERDŐ AZ EMBERÉRT

Kistó a Pilisben – kétéltűek fontos petéző helye

KÖSZÖNTJÜK A PILIS ERDEIBEN!

**PILISI
PARKERDŐ ZRT.**
PARKERDŐ AZ EMBERÉRT

A Pilis állami tulajdonban lévő erdeit kezelő erdőgazdaság, a Pilisi Parkerdő Zrt. 1969-es alapítása óta nagy figyelmet fordít az erdők táji és természeti értékeinek, közjóléti szerepének megőrzésére. A hagyományos erdő- és vadgazdálkodás mellett így kiemelkedik a társaság idegenforgalmi, élőhelymegőrzési, valamint környezeti nevelési tevékenysége. Ezt a sokrétű feladatkört a Pilisi Parkerdő Zrt. 10 erdészete végzi mintegy 59 000 ha nagyságú állami erdőterületen a Pilisben és a Visegrádi-hegységben, a Budai-hegységben, a Gödöllői-dombságban, a Pesti- és Csepeli-síkságon és a Gerecse délkeleti részének erdeiben.

Az uniós támogatásból megvalósuló „Parkerdő természetesen” program keretében 2008 decemberétől kezdődően szerteágazó természetvédelmi munkákat hajtott végre a Pilisi Parkerdő Zrt. Ide tartoznak a számos, Pilisben őshonos kétéltű- és hüllőfajnak ott-hont adó kistavak élőhelymegőrzési munkái is. Valljuk, hogy az erdők biológiai sokféleségének megőrzése a szakszerű erdőgazdálkodás része. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Kétéltű- és Hüllővédelmi Szakosztálya közel 15 éve végzi a kétéltűek és hüllők élőhelyeinek felmérését a Pilisben. A kutatómunka eredményeként nagy örömről

re elkészült jelen kiadvány segíti a pilisi kistavak fajgazdag élővilágának megismertetését az érdeklődőkkel, természetjárókkal. Az érdekes fajleírások mellett az elterjedési térképek is hasznos információkkal szolgálhatnak. Bízunk benne, hogy minél többen kapnak kedvet a Pilis kétéltű- és hüllőfaunájának felfedezésére, megismerésére.

Jó természetjárást kíván:

Zambó Péter
vezérigazgató
Pilisi Parkerdő Zrt.

PROGRAMUNKRÓL

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesületen belül működő Kételtű- és Hullóvédelmi Szakosztály 1993-ban alakult meg. Egyik legfontosabb célkitűzése, hogy feltérképezze Magyarország kételtűinek és hullóinak elterjedését, és ahol szükségessé válik, ott segítse fennmaradásukat.

Idestova 20 éve, hogy elindítottuk országos adatgyűjtésünket, mely ebben az évben internetes portállal is bővült (www.herpterkep.mme.hu).

A programon belül évente-kétévente új területeket jelölünk ki, melyek felmérésére különálló tervet dolgozunk ki, és ahol fokozott erőt fordítunk a minél részletesebb adatgyűjtésre. A 2009-2010-es év alatt a Pilist és a Visegrádi-hegységet választottuk ki erre a célra. Első lépésként a Pilisi Parkerdő Zrt. erdészeitől és a Duna-Ipoly Nemzeti Park természetvédelmi őrleitől gyűjtöttük össze a hegységben található kistavak listáját. Ezután két éven keresztül önkénteseink bevonásával jártuk végig a peterakóhelyeket és a pilisi erdők számos sarkát, és mindenhol feljegyeztük a megtalált fajokat. Munkánkban nagy segítségünkre voltak egyéni

felmérőnek jelentkezett önkénteseink, valamint a Budapesti Erőművek Zrt. és a Jászberényi Állatkert munkatársai, a Szent István Egyetem és a Közép-Európai Egyetem diákjai, akik csoportos felmérésekben vettek részt. A program végére mintegy 140 kistó, dagonya és mocsár pontos helyét határoztuk meg és összességében közel ezer előfordulási adatot vettünk listára. Aprólékos munkánk eredményeképpen találtuk meg például a foltos szalamandra egy eddig ismeretlen pilisi lelőhelyét is.

A terepi bejárásokhoz az MKB-Euroleasing Zrt. anyagi támogatásával tudtuk biztosítani az üzemanyagot, mely nélkül megoldhatatlan lett volna a hatalmas kiterjedésű terület bejárása ennyi idő alatt.

Habár a pilisi adatgyűjtés intenzív szakaszát lezártuk, továbbra is várjuk minden érdeklődő adatait a fentebb megadott internetes portálra - legyen az illető szakértő vagy laikus kiránduló.

A Budapesti Erőművek munkatársai családias hangulatban mérik fel a Felső Hosszúréti tavait.

KÉTÉLTŰEK ÉS HÜLLŐK A PILISBEN

A változatos élőhelyeknek köszönhetően a hegységben 20 kétéltű- és hüllőfaj telepedett meg. A békák és gótéak szaporodásához elengedhetetlenül szükségesek a csendes vizű tavak vagy lápok, de gyakran megelégednek egy-egy mélyebb keréknyommal is. Kistavakban a Pilis igen csak bővelkedik, és széles skáláját nyújtja a peterakásra alkalmas vizeknek. Tavasszal gyakran találhatunk csupán szobaméretű dagonyákat tömve erdei béka petecsomóival, melyekből tízezerrel kelnek ki az ebihalak. A másik vélet az 50-100 méter hosszú zsombékos hegyvidéki lápok sora - köztük például a pilisszentlászlói János-tó -, melyekben akár 7-8 békafaj, pettyes góte, sőt mocsári teknős és vízisikló is előfordulhat.

A tavak fontos szerepet játszanak az erdő életében. A kétéltűek mellett rengeteg rovarfajnak adnak otthont, és élető ivóvizet biztosítanak a nagyvadaknak. A gyorsfolyású vizek általában nem alkalmasak sem peterakásra, sem táplálkozó területnek. Kivétel a foltos szalamandra, ami elsősorban hűvös patak völgyekben hozza világra utódait. Lárvai forrásokban, kiszélesedő, apró öblökben nevelkednek.

Ami a kétéltűek számára a víz, ugyanaz a gyíkoknak, siklóknak egy-egy száraz, nap-sütötte gyeves lejtő. A Pilis délies kitettséű hegyoldalai, különösképpen a sziklás, sziklagyepes ormok, de sokszor még a földutak meredek rézsűje is kiváló napozóhely a fali gyík vagy a zöld gyík számára. A sűrű, zárt erdőket csak kevés faj kedveli, de a tavaszi vonulás idején barna varangyok, erdei békák és gyepi békák tízezrei kelnek útra az avarban a petezőhelyek felé, majd térnek vissza a nászidőszak végén erdei vadászterületükre.

Dr. Kovács Tibor
elnök
Magyar Madártani és
Természetvédelmi Egyesület
Kétéltű- és Hüllővédelmi Szakosztály

A Pilisben egy fokozottan védett faj található, a pannongyík, ennek természetvédelmi értéke 100.000 Ft, így élőhelyeinek megtartása kiemelten fontos védelmi feladat.

Sziklás lejtő - hüllők élőhelye

FOLTOS SZALAMANDRA

(*Salamandra salamandra*)

Hazánk összetéveszthetetlen farkos kétéltűje. 20 cm-es fekete testét citrom- vagy narancssárga foltok tarkítják. Ez a tarka színezet mérgező bőrvadékkára hívja fel a ragadozók figyelmét.

A szalamandra pilisi előfordulása hosszú ideig kérdéses volt. Régióta sejteni lehetett, hogy a Dunakanyar felé lejtő hűvös patakvölgyekben alkalmas élőhelyre található, ráadásul a Duna túloldalán, a Börzsönyben erős populációja él. 2010-ben a Szőke-forrás-völgyéből elő is kerültek a bizonyító példányok. Annál meglepőbb volt, hogy a Lajosforrás közelében fekvő Úri-tóból is megkerült lárvája. A közelmúlt óta ismert, hogy a Budai-hegységben is él Pesthidegkút környékén, ezért a

Pilis területén is feltételezhető szélesebb elterjedése.

A szalamandra a hűvösebb mikroklimájú erdők, bükkösök, gyertyános-tölgyesek lakója. Kifejlett korában szárazföldön él, a nappalt búvóhelyén, többnyire farönkök alatt tölti. Nyirkos éjszakákon vagy esős időben gyakran lehet látni, amint az erdei utakat keresztezi. Mozgása lassú, ennek megfelelően csigákat, férgeket és más gerinctelenekeket zsákmányol. Párzása a gótékéhez hasonlóan, spermacsomag átadásával zajlik, de a szárazföldön. A nőstény csak eleven utódainak megszülése céljából keresi fel a tiszta vizű hegyi patakokat és tavacskákat. A három pár külső kopolyával rendelkező, barnásan márványozott lárvák augusztus–szeptember táján térnek át a szárazföldi életre.

Nyugat-, Közép- és Dél-Európában fordul elő. A hegységekkel tagolt mediterrán vidékeken (különösen Ibérián) számos, színezetében is különböző alfaja fordul elő. Magyarországon az Északi-Középhegységben és az Alpoknál sokfelé gyakori, másutt, így a Duna-zug-hegységben csak szórványos előfordulású. Az erdei utakon lassú mozgása miatt gyakran válik gázolás áldozatává.

JELMAGYARÁZAT:

■ : megfigyelés

➡ : vízhez kötött előfordulás

○ : elterjedési terület

PETTYES GŐTE

(*Lissotriton vulgaris*)

Leggyakoribb farkos kétéltűnk, síkvidéken, valamint hegy- és dombvidéken egyaránt előfordul. Többnyire a vízbe szaporodni visszatérő egyedekkel lehet találkozni tavasszal, a szárazföldön rejtettebb élet él.

A pettyes gőte a Pilis elterjedt faja. Tavasszal mindenfelé láthatjuk árkokban, pocsolókban, kisebb-nagyobb tavakban. A vízben a hímek pompás nászruhát viselnek, fejük hosszanti csíkos, világosbarna vagy olajzöld testüket fekete pettyek borítják, hasuk és a fark alsó része sárgás, narancsos színű. A fark alsó harmadán világoskék sáv húzódik. A nőstények egyszínű olajbarnák, esetleg hosszanti csíkozottság figyelhető meg rajtuk. A hímek háttaraja csipkés vagy hullámos, a hát és a fark felett egybefüggő. A nőstények nem viselnek háttarajt. Körülbelül 8 cm hosszúra nőnek meg.

Hóolvadás után már mindenfelé találkozhatunk a vízbe visszatért felnőttekkel. Szaporodásukra ekkor, március-áprilisban kerül sor. A hímek hosszasan udvarolnak a nősténynek, farkukkal legyeznek felé csábító

vegyületeket. Később a hím ivarsejteit tartalmazó csomagot helyez a nőstény elé, amit az kloákájával felvesz. A peték tehát – a békáéval ellentétben – a testén belül termékenyülnek meg. Kedveli a nagyobb méretű és növényzettel benőtt tavakat, hiszen a nőstények petéiket egyesével rejtik el vízinövények levelébe csomagolva. A kikelő lárvák három pár tollas, külső kopoltyúval rendelkeznek, és a kezdetektől apró szervezeteket fogyasztó ragadozók. Az ebihalakkal ellentétben először mellső, majd hátsó lábaik fejlődnek ki.

A pettyes gőte Európa nagy részén előfordul, kivéve az Ibériai-félszigetet és Skandinávia északi tájait. Magyarországon a síkvidékektől a középhegységekig mindenfelé megtalálható. Gyakorisága ellenére főként tavasszal, a szaporodási időszakban kerül szem elé, az év többi részében a szárazföldön, rejtetten él. Ekkori, világosbarna színe sem olyan látványos, mint a nászruhás hímek tavasi pompája.

BARNA VARANGY

(*Bufo bufo*)

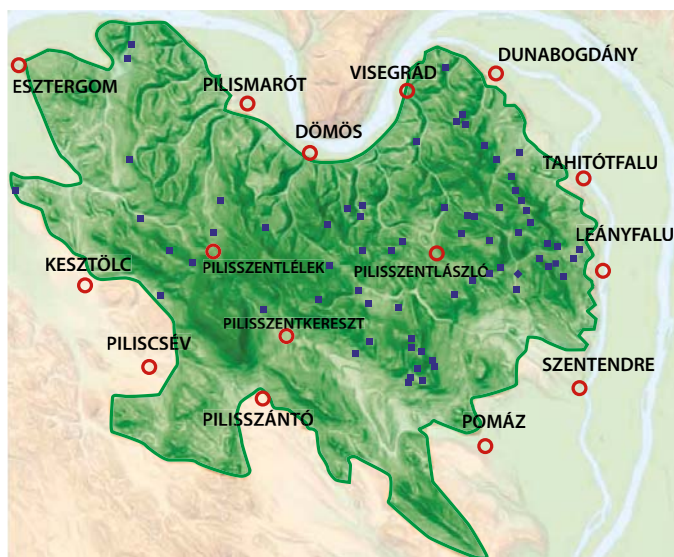
A varangyokat rücskös, szemölcsös, száraz tapintású bőrrükről könnyű felismerni. Két varangyfajunk közül a barna inkább a középhegységi lomberdőön lakója, míg a zöld varangy nyíltabb helyeken, alföldön, települések közelében, mezőgazdasági területeken fordul elő.

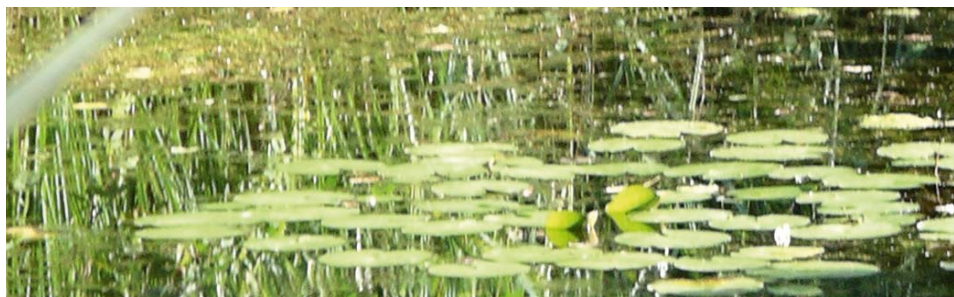
A barna varangy a Pilis és a Visegrádi-hegység gyakori faja. Általánosan elterjedtnek mondható, peterakó helyét azonban jobban megválogatja, mint a barnabéka. Előnyben részesíti a nagyobb területű és mélyebb, dús növényzetű tavakat, mint a Szentendre és Pilisszentlászló között fekvő János-tó, ahol nagy populációja él. A barna varangynál a két nem méretkülönbsége jelentős, a 7–8 cm-es hímek eltörpülnek a 12–13 cm-t és akár 200 g-os testtömeget elérő nőstényekhez képest.

A varangyok mászva és rövid ugrásokkal közlekednek. A peterakó helyekig hosszú vándorutat, több száz méteres vagy akár kilométernyi távolságot is megtehetnek. Ha ennek során autótutat kell keresztezniük, lassúságuk miatt fokozott gázolásveszélynek vannak kitéve.

A hímek sokszor már a vándorlás alatt a nőstény hátára kapaszkodnak. Mivel a hímek száma a petézőhelyeken mindig magasabb, a nőstényekért ádáz csaták dúlnak, a hímek egymást lerugdosva próbálnak megfelelő pozícióba kerülni. A nőstények kettős petezsinórjukat növények és egyéb tereptárgyak köré csavarják, lerakása több óráig tart. A szénfekete varangylárvák hatalmas rajokba tömörülnek, átalakulásuk után május–júniusban hagyják el a vizet, sokszor óriási tömegben.

A barna varangy elterjedési területe a peremvidékek és néhány sziget kivételével egész Európát felöleli. Előfordul az azonos életföldrajzi régióba tartozó Észak-Afrikában és a Közel-Kelet néhány pontján is. Védekezéséppen felfújja magát, és mérgező bőrváladékot bocsát ki. Ennek ellenére sok faj rendszeresen zsákmányolja, különösen a vízisikló és a ragadozó madarak.

ZÖLD VARANGY

(*Bufo viridis*)

Ezt a kistermetű varangyot inkább fálvakkból, kertvárosokból ismerjük, és kevésbé hegyvidéki erdeinkből. Előfordulhat, hogy saját kertünkben egészen közönséges, de a Pilisben mégsem fogunk találkozni vele.

A zöld varangy sajátos elterjedésű béka-faj. Ahogyan az egész országban, úgy a Pilisben is erősen kötődik az emberi településekhez. Bár homokpusztákon is sokszor találkozhatunk vele, élettere nem ritkán véget ér a falu utolsó házánál. Feltételezhetően a pilisi fálvak mindegyikében jelen van, és nem kerüli el az erdő közepén álló erdészházakat sem. Feljegyzett kolóniái élnek a pap-réti és a sikárosi erdészház környezetében és megtaláltuk már több faluban is. A településektől távolabb is ismert, így például a Strázsa-hegy déli oldaláról, de magányos kőbor egyedet megfigyelünk már a Vadálló-köveken is.

Más békafajjal összetéveszthetetlen, a piszkosfehér alapon zöldfoltos mintázat egyértelmű határozóbélyeg. Téli álmából későn ébredő faj, az első példányok áprilisban jönnek elő rejtékelyükről. A hím nászra hívó hangja nagyon jellegzetes cir-

pelés, sokan tücsökkel keverik össze. Petéit gyöngysorszerű füzérbe rakja le. A peterakóhelyként szolgáló tóval szemben igénytelen, gyakran megteszi egy sekély pocsolya is, vagy az útszéli árokban megállt víz. Jól tűri a szárazságot, nem véletlen hát, hogy még a bugaci futóhomokon is megél. Nappal rágsálók üregébe húzódik és csak szürkületkor bújik elő. Megszokott látvány falusi, kertvárosi környezetben, ahogy az utcai lámpa alá gyűlve vadászik a lepotyogó rovarokra.

Németországtól egészen a kazah pusztáig megtalálható. Közeli rokon és hozzá nagyon hasonló fajokkal gyakran egy helyen fordul elő, így pontos elterjedése máig sem ismert. Tengerparti állományairól is tudunk, ebihalai a félig sós, ún. brakkvizekben is képesek megélni.

SÁRGAHASÚ UNKA

(*Bombina variegata*)

A laikusok által alig ismert, szűk körben elterjedt békafaj, mellyel többnyire hegyvidéki kirándulásaink során találkozhatunk. Meghatározása szaktudást igényel, könnyen összetéveszthetjük jóval gyakoribb vöröshasú rokonával.

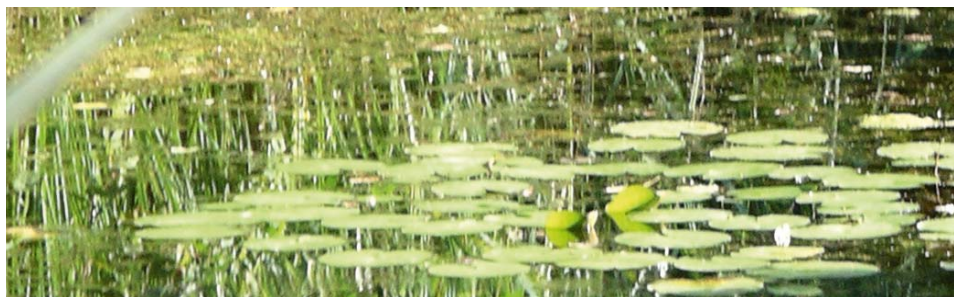
A sárgahasú unka igen különleges helyet foglal el a Pilis kétéltű-faunájában. Jelenléte – eddigi ismereteink szerint – egy nagyon szűk körzetre korlátozódik a Leányfalu felett magasodó hegyek oldalában. Véletlennek köszönhető felfedezése is csupán 2006-ban történt meg az Állórétől a város felé vezető földút egyik keréknyomában. Két tóból és 5-6 mélyebb keréknyomból ismerjük a Nyerges-hegy és a Vöröskő közti tágas völgyből. Mivel sekélyvizű peterakóhelyei különösen érzékenyek a kiszáradásra, ezért akár

évekre eltűnhet a szemünk elől. Pilisi elterjedésének további vizsgálata fontos feladat, mivel a leányfaluhoz hasonló rejtett állományok még több helyen is előfordulhatnak. Pilisi megtelepedésének körülményei még tisztázatlanok.

Kissé világosabb szürke hátbőre és rikítóan citromsárga hasoldala különíti el a vöröshasú unkától. A citromsárga foltok kiterjedt méretűek és többnyire felkúsznak a mellső láb ujjaira is. A peterakó helyekkel szemben kevésbé igényes, ezért a Pilisben is, de az ország többi területén is leggyakrabban mélyebb és növénymentes keréknyomokban, kátyúkban bukkanhatunk rájuk – szinte kizárólag hegyek közt vagy magasabb dombvidéken. Viszonylag későn kezdi nászidőszakát, fejlődése a vöröshasú unkáéhoz nagyban hasonló. A sárgahasú unka is erősen vízhez kötött, de az általa használt víztestek kifejezetten időszakos jellege miatt gyakran kényszerül vándorlásra a szárazföldön.

A pilisi sárgahasú unkat már felfedezése évében összehasonlító genetikai elemzésnek vetették alá. A vizsgálat eredményei szerint a legközelebbi rokonságot a mátrai állománnyal mutatja. Pilisi előfordulása vagy egy régmúlt vándorlás, vagy véletlen behurcolás eredménye.

VÖRÖSHASÚ UNKA

(*Bombina bombina*)

Az ország síkvidékein széles körben elterjedt, mégis kissé ismeretlen békafajunk. Más állatával öszszetéveszthetetlen huhogó hívóhangját minden bizonnyal sokkal többen hallották már, mint ahányan látták magát az állatot.

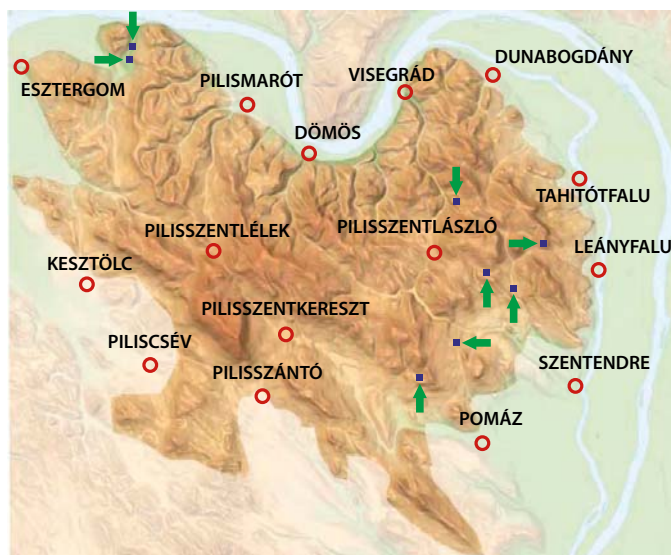

Habár egyik leggyakoribb békafajunk, a Pilisben csak elszórva találjuk meg, jelenlétét nyolc tóban sikerült kimutatni. Elterjedése nem köthető bizonyos földrajzi körzetekhez, de a hegységben 500 m tengerszint felett nem fordul elő. Az általa elfoglalt tavak mindegyike növényzettel dúsan benőtt, általában tisztább vizű élőhely. Feltételezésünk szerint pilisi élőhelyfoglalása véletlenszerű, és valószínűleg madarak vagy más állatok testére tapadt petéik behurcolása révén zajlott le. Ezt támasztja alá, hogy a vöröshasú unka tavak egymástól távol helyezkednek el és vándorláshoz kedvezőtlen, száraz erdők választják el őket mind egymástól, mind a síksági tavaktól.

Nevét hasának vörös-fekete mintázatáról kapta, azonban a hazai állományok vörös foltjai inkább narancs, sötét sárgás színűek.

Európa keleti felében terjedt el, és főképp a síksági, vagy alacsony dombvidéki területeken telepedett meg. A vöröshasú és a sárgahasú unka könnyen hibridizálódik egymással. Magyarországon számos hibridzónát ismerünk a két faj között.

Elkülönítése a sárgahasú unkaétól alapsabb gyakorlatot igényel. Háta szürkés-fekete, így az iszapos aljzatú sekély vizekben nem könnyű észrevenni. Petecsomóit szintén nehéz felismerni, mivel alakatlan kupacokban lebegnek a vízben. Viszonylag későn jelenik meg a peterakóhelyeken, az első állatok csak április második felében érkeznek meg és az ebihalak fejlődése nyár végére fejeződik be. Erősen vízhez kötött faj, messzebb a szárazföldön csak a telelőhely keresése közben figyelhetjük meg.

ZÖLD LEVELIBÉKA

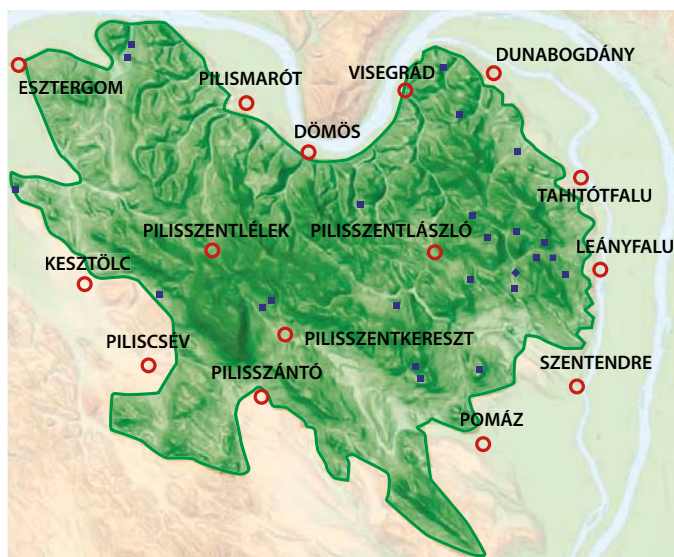
(*Hyla arborea*)

Fajgazdag család egyetlen hazai képviselője ez az általában közkedvelt, szép kételtű. Valamennyi lábujján tapadókorongot visel, melyek segítségével üvegen, vagy a növények sima levelén is képes megkapaszkodni.

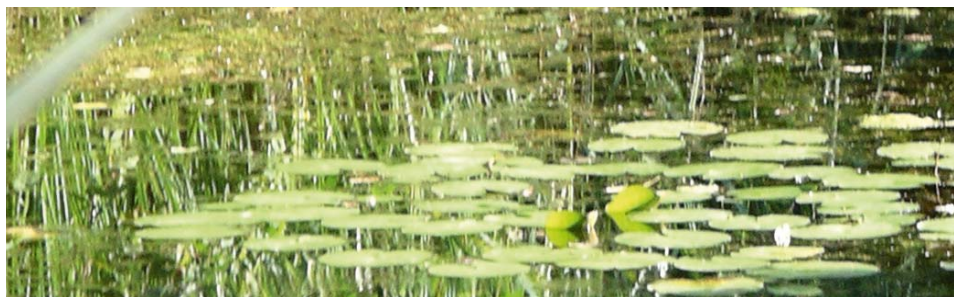

A hegységben sokfelé előfordul, de kis egyedszámban, azonban szaporodóhelyével szemben igényes. Csak dús növényzetű tavakba petézik (pl. Csíkos-tó, János-tó, Csikóvári-tó, Tólak), a növényzettől mentes dagonyákat kerüli. A víztest mérete ugyanakkor nem lényeges szempont számára, ha a feltételek adottak, kisebb vizekben is megtelepszik (Kákás-tó, Smanyinák). Színe, testalkata alapján összetéveszthetetlen. Sima bőre élénk fűzöld, de színét képes világosabb

vagy sötétebb szürkésbarnára változtatni. Szemén, oldalán sötét sáv húzódik, mely a csípőjén kacskaringós vonalba fut ki. Párázására a melegebb idő beköszöntével, április–májusban kerül sor. A nőstények petéiket is növények szárára rögzítik, a dió nagyságú, világos petékből álló csomó azonnal felismerhető. A hímek a parti sás és nád között vagy bokrokon alkotnak kórust. Egyetlen, torokállású hanghólyagjuk brekegésüket jócskán fölerősíti. Többnyire az esti órákban szólnak, de néha, például eső után nappal is rázendíthetnek. Ebihalainak szeme a fej két szélén ül, de az ásóbékától eltérően alkatuk gömbölyded. Hasoldaluk aranylós sárga, a hátoldal olajbarna. 4-5 cm hosszúra nőnek meg az átalakulás előtt. A vizet a nyár folyamán hagyják el.

A zöld levelibéka a Brit-szigetek és Skandinávia legnagyobb részének kivételével Európa-szerte megtalálható Kis-Ázsiáig és a Kaukázusig. Dél-Európában rokonai is előfordulnak. Magyarországon általánosan elterjedt, gyakori faj. Az ember közelségében is megtalálja életfeltételeit, hangos kórusait települések belterületén is gyakran hallhatjuk.

BARNA ÁSÓBÉKA

(*Pelobates fuscus*)

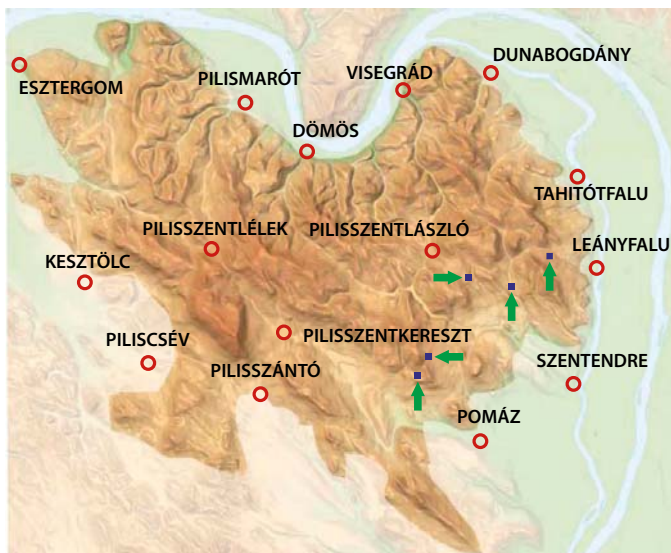
Egyik legrejtettebb életmódot folytató kétéltűfajunk, de a tavaszi vándorlás során vagy nagy esők után gyakran előkerül. Igen szárazságtűrő és jól ás, az aszályos időszakokat a földbe temetkezve vészeli át. Előfordulása lazább talajokhoz, pl. homokhoz kötődik.

Elsősorban alföldi elterjedésű faj. Petézőhelyei többnyire sekély és dús növényzetű tavak. A hegységben alacsonyabban és peremi területeken jellemzőbb, ahol számára megfelelő vizek állnak rendelkezésre. Így előfordul a Csíkóvári-hegytömb egyes tavaiban, a János-tóban, a leányfalui Csíkos-tóban, a Szentendre fölötti Mélymocsárban.

Az ásóbéka alkata a varangyokhoz hasonlít, de bőre sima, száraz és bársonyos tapintású. Drapp alapszínén nagy sötét foltok láthatók, sok példányt tarkítanak apró, narancsszín szemölcsök. Szembogara a varangyoktól eltérően – és a hazai békák közül egyedülként – függőlegesen hasított. Hátsó lábain jól fejlett, szárus ásósarkantyúkat találunk, amelyek alapján azonnal azonosítható.

A szaporodóhelyeire nagyjából áprilisban érkezik. Mivel a hegységben nem gyakori faj, sehol sem vándorol tömegével. A hímek víz alól hallatják hangjukat, jelenlétük még ekkor sem feltűnő. A nőstények vastos petenyalábjukat növények szárához rögzítik. A kikelő ebihalat felismerhetjük távol álló szemérről, megnyúlt testéről. Később pusztán méretük alapján azonosíthatók, hiszen 8–12 cm-es hosszt érhetnek el nyár végi átalakulásukig.

A barna ásóbéka Közép-Európától egészen Közép-Ázsiáig megtalálható. Délnyugat- és Délkelet-Európában rokon fajok helyettesítik. Magyarországon főleg az alföldeken gyakori, helyenként (pl. Farnos mellett) sok tízezres állományai élnek. A kifejlett állatok megriasztva fokhagymaszagú váladékot bocsátanak ki.

ERDEI BÉKA

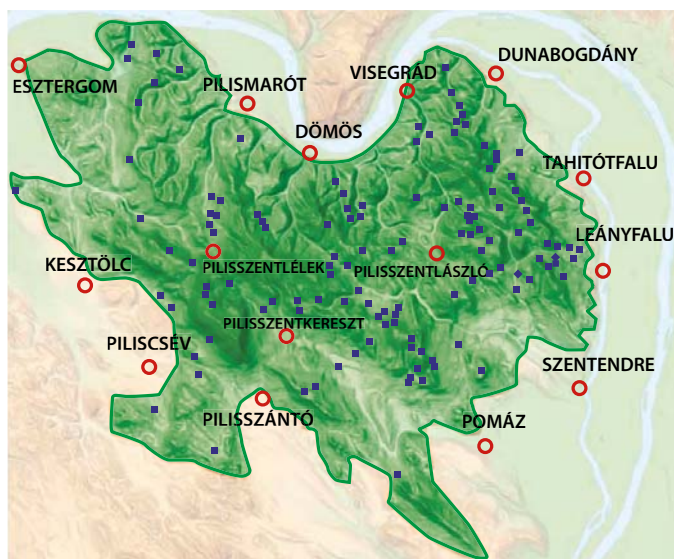
(*Rana dalmatina*)

A barna- vagy bajszosbékák csoportjába tartozik, melyek előbbi nevüket túlnyomórészt barna színükről, az utóbbit a fejük két oldalán húzódó, bajsznak nézhető sötét sávról kapták. Közülük az erdei béka a leggyakoribb, lomboserdeinkben mindenfelé előfordul.

Túlzás nélkül állítható, hogy a Pilis és a Visegrádi-hegység legelterjedtebb, leggyakoribb kétéltűfaja. A hegység egész területén, úgyszólván valamennyi víztípusban szaporodik, a dús növényzetű, sekély tavaktól a felduzzasztott víztározókon át az aprócska dagonyákig. A kifejlett egyedeket a gyepi békától hosszabb lábuk, egyszínű, világos hasoldaluk, karcosabb, kisebb termetük alapján lehet elkülöníteni. Hátsó lábaik sarokizülete előrehajtvá az orrcsúcson túl ér, ezek se-

gítségével hatalmas ugrásokra képesek. A többi barnabékához hasonlóan kifejlett korában főként a szárazföldön tartózkodik, a vizeket peterakás céljából keresi fel. Általában márciusban, a gyepi békával egyidőben bújik elő, de párzási időszaka hosszabban tart, akár egy hónapig is elhúzódhat. Ilyenkor gyakran hallani kattogó hangját a tavak körül. Kerekded, kb. 15 cm átmérőjű petecsomóját a nőstény nem tapasztja más petecsomókhoz, hanem többnyire vízinövények szárára rögzíti, de a vízben szabadon is lebeghet. A fejlődő ebihalak barnás színűek, zömökebb testalkatuk, foltos farokszázlójuk és világosabb hasoldaluk különíti el őket el a gyepi béka hasonló lárváitól. Május végén–júniusban hagyják el a vizeket.

Az erdei béka jellegzetesen közép-európai, a lomboserdőkhöz kötődő faj. Elterjedési területe nyugaton a Pireneusokig, keleten Törökország fekete-tengeri partvidékéig húzódik. Megtalálható a Balkánon és az Appennini-félszigeten is. Skandináviának csak a legdélebbi csücskében él. Magyarországon az egyik leggyakoribb, legelterjedtebb kétéltű.

GYEPI BÉKA

(*Rana temporaria*)

Szintén a barnabékák képviselője. Hűvösebb erdőkben, általában nagyobb tengerszint feletti magasságban vagy nyirkos patak völgyekben akadhatunk rá. Általában az aljnövényzetben, avarban, kövek között tartózkodik, esős időben nappal is aktív.

Bár Észak- és Nyugat-Európa leggyakoribb békája, nálunk az előző fajnál ritkább és főként hegvidéki élőhelyekhez kötődik. Elterjedési területe jól körülírható a Pilis és a Visegrádi-hegység területén. Előfordul a hegységek magasabban fekvő, bükkössel borított régióiban (Pilis-tető, Dobogó-kő), valamint a Dunakanyar felé nyíló hűvösebb völgyekben. Az Apátkúti-patak víztározójában alacsony tengerszint feletti magasságban is jelentős állománya él. Az erdei békánál nagyobbra, körülbelül 10 cm-esre nő meg, testalkata zömökebb, hátsó lábai szemmel láthatólag rövidebbek. A hátsó láb sarokizülete az orrcsúcs magasságáig ér, ha előre hajtjuk. Színezete változékonyabb, mint az erdei békáé, a barna többféle árnyalatát fölveheti, hasoldala márványosan foltozott. Kis alapterületű dagonyákban is petézik. A tavasz legelejére eső nászidőszak alatt a hí-

mek acélszürke nászruhát öltönek, torkuk kékesfehérre vált, morgó hangjukat egymás közelében, versengve hallatják. A nőstények petecsomóikat egymáshoz tapasztják, és az így kialakuló, több tíz- vagy akár százezer petét számláló tömeg általában a sekély vízben hever, nincsen tereptárgyakhoz rögzítve. Az egyes petecsomók az erdei békáéhoz hasonló alakúak és méretűek. Az ebihalak karcsúbbak, sötétebbek az erdei béka lárváinál, és azokhoz hasonlóan nyár elejére alakulnak át.

A gyepi béka egyike a legnagyobb elterjedési területtel rendelkező kétéltűfajoknak. A Pireneusoktól az Urálig megtalálható, előfordul Skandinávia legészakabbi részén és a Brit-szigeteken. Dél-Európa félszigetein más fajok váltják fel. Magyarországon az Északi-középhegységben, a Pilisben és a Visegrádi-hegységben, a Mecsekben, valamint az Alpoknál találkozhatunk vele.

KECSKEBÉKA CSOPORT

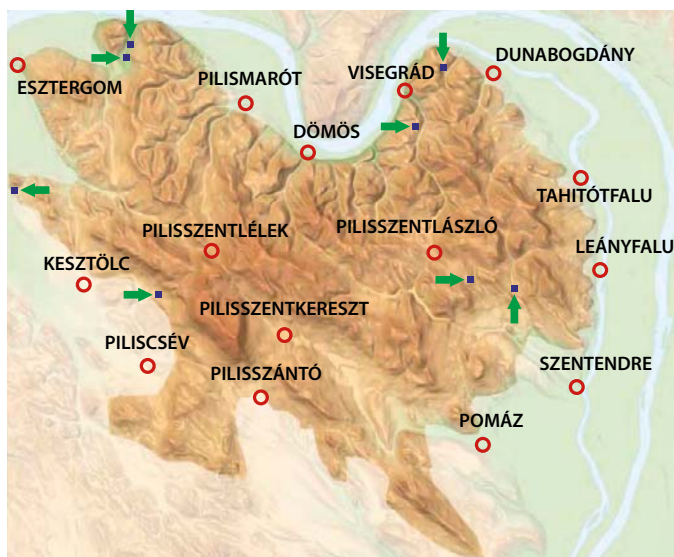
(*Pelophylax esculentus* komplex)

Magyarország leggyakoribb békacsoportja, mely három, a laikusok számára nehezen elkülöníthető fajt foglal magába. Közös jellemzőjük a zöldes-mintás színezet és a több-kevésbé vízhez kötött életmód.

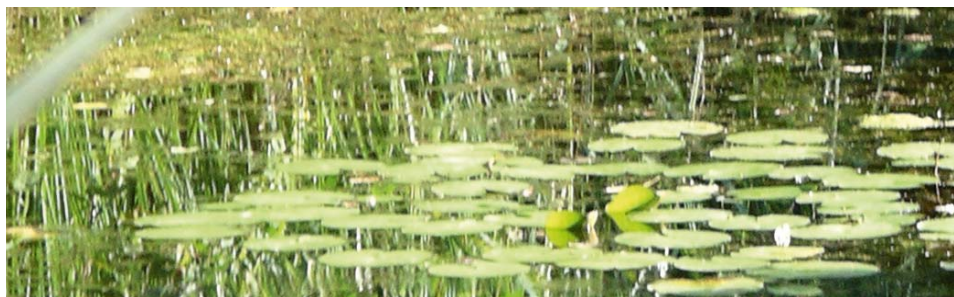

A hegység belsejében csak elvétve találkozhatunk velük, mert alapvetően síkvidéken élnek. Néhány egyedét ugyan sikerült már megfigyelni a János-tóban és az Apátkúti-tóban, de inkább az alacsony fekvő peremi területre jellemző. Esetenkénti felbukkanása a 200 m-nél magasabb, erdős régiókban általában véletlen behurcolás és nem bevándorlás eredménye. Tekintélyes állománya él a klastrompusztai-, a búbánat-völgyi- és a dunabogdányi Bergmann hor-

gásztavakban. Bővizű években felbukkan a pilisszentlászlói János-tóban is 410 méteres magasságban, de száraz időszakokat követően hosszabb időre eltűnik belőle. Viszonylag későn kezdi pázását, az elhúzódó nászidőszak májusban éri el csúcspontját. Kislabda méretű petecsomóját a tavak melegebb részeibe rakja le, melyekből általában május-június hónapokban kelnek ki az ebihalak. Az ebihalak átalakulása nyár közepéig-végéig zajlik le. A vizektől nem vándorolnak el messze, de nem feltétlenül csak a vízparton találkozhatunk velük. A fajcsoport tagjai közül a szoros értelemben vett kecskebéka és a nagy tavibéka rendszerint a tavak iszapjában, míg a kis tavibéka a szárazföldön tel el át. Színezete roppant változatos, a barnább egyedeket gyakran vélik erdei békának, a zöldebbeket pedig levelibékának.

A kecskebéka (*Pelophylax* kl. *esculentus*) valójában a nagy tavibéka (*P. ridibundus*) és a kis tavibéka (*P. lessonae*) állandósult hibridje, mely sajátos öröklődésmenete folytán bármelyik szülőfajával vagy egy másik hibriddel is képes sikeresen szaporodni. Az egyes fajok színezete fajon belül is roppant változatos és a másik kettőével is erősen átfed.

MOCSÁRI TEKNŐS

(*Emys orbicularis*)

Egyetlen őshonos teknősfajunk, magyarországi állománya európai viszonylatban is tekintélyesnek mondható. Fekete alapon sárgán pettyezett páncélját könnyű felismerni, habár az idős állatok gyakran kifakulnak vagy ellepi őket az alga.

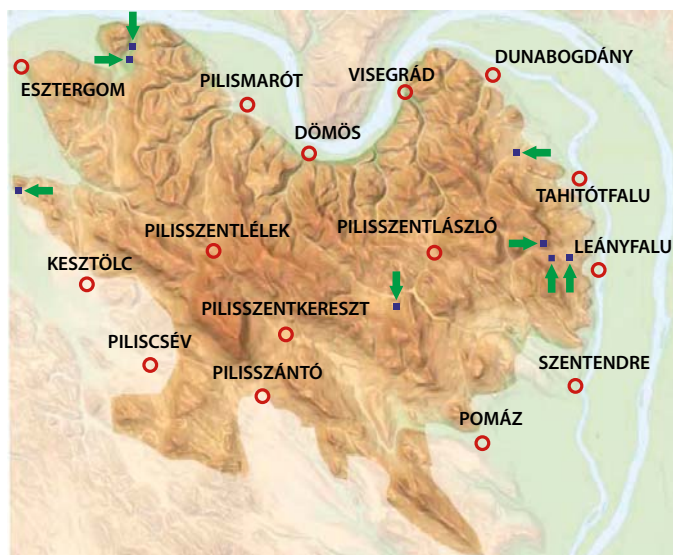

Szinte kizárólag az alacsonyabb fekvésű tavakban telepedik meg, mivel szaporodásához laza talajra és bőséges napfényre van szüksége. Pilisi elterjedése kevéssé ismert, de a hegység peremén levő horgásztavak mindegyikében észlelték már. Különös módon a Leányfalu feletti hegyoldal több természetes tavában is megtalálható egy-két példánya. Esetükben nem kizárható, hogy szándékos behurcolás vagy jó szándékú szabadon eresztés történt, hiszen a leányfalu erdei környezet nem kedvez az utódok kikelésének. A hegységben legmagasabban 400 méteren, Sikáros közelében észleltünk egy magányos, minden bizonnyal elkóborolt egyed.

Párzása április-májusban zajlik, tojásait száraz, napsütötte helyeken rakja le a földbe ásott fészekbe, és az újszülöttek

rendszerint augusztusban kelnek ki. A lakóhelyétől szolgáló tavat nem szívesen hagyja el, az ősz beköszöntével vagy az iszapban, vagy a partközeli sávban veremeli el magát.

Ha kóborló egyedeket látunk, ne telepítsük be egyik hegyvidéki tóba sem, mert életben maradása erősen kétséges és a hűvös erdei környezetben lerakott tojások fejlődése is könnyen megállhat.

Szerte az országban számos helyen botlunk felelőtlenül szabadon eresztett vörös- vagy sárgafülű ékszerteknősbe. Jellegzetes fülmintája és zöldes páncélja alapján könnyű elkülöníteni a mocsári teknőstől. Ha találkozunk vele, vigyük ki az erdőből és adjuk át az Állatkertnek vagy valamely díszállat-kereskedőnek.

ZÖLD GYÍK

(*Lacerta viridis*)

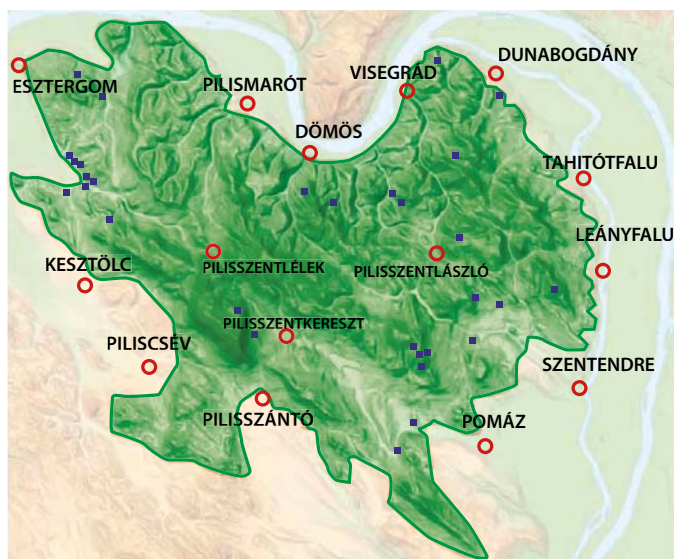
Hatalmas termetű gyí-
kunk, melyet szinte
minden kertvárosban
élő ember ismer. Ha
valakinek megtelep-
szik a kertjében, előbb-
utóbb bizonyosan szem
elő kerül.
Színompás hímjét a népnyelv méltán nevezi királygyíknak.

Széles körben elterjedt gyíkfaj, mely a Pilisben főképp a heglábi területek száraz legelőin, kaszálóin bukkan fel. Különösen gazdag állománya él például az esztergomi Strázsa-hegy vagy a Pomáz feletti dombok délies kitétségű heglábi lejtőin. A hegység belsejében is megtelepedett, itt az erdők közti vagy faluszéli kaszálórteket, irtásréteket népesíti be, és akár még a néhány négyzetméteres út menti részsűkön vagy szántókon is felbukkan. Emiatt szinte bárhol találkozhatunk vele a Pilis-

ben a hűvös, nyirkos völgyeket és a leá-
rnyékolt erdőket leszámítva. Magasra is fel-
hatol, régóta ismert többek közt a Vadál-
ló-kövek szikláiról.

Akár 40 cm hosszúra is megnövő, impo-
záns megjelenésű gyíkfaj. Jellemzően erő-
sen zöld színű, benne több-kevesebb vi-
lágosbarna mintázattal. A hímek torka
nászdőszakban rikítóan kék színűvé vá-
lik, ilyenkor nagyon könnyen felismerhe-
tők. Áprilisban jönnek elő téli álmukból és
nászdőszakuk májusban zajlik, ekkor a hí-
mek adáz küzdelmeket vívnak a nősténye-
kért. Általában 10-15 tojását maga ásta fé-
szekbe helyezi, és a kicsik 2-3 hónap múl-
va kelnek ki. Erősen kötődik a napsütöt-
te területekhez, ezért a hegységeknek in-
kább a délies kitétségű részein fordul elő,
a zárt erdőkből hiányzik. Kertvárosokban
is megtelepszik, igen jól tűri az ember kö-
zelségét.

A Balkánon széles körben elterjedt faj, Csehországban megtalálható, de ettől északra hamarosan eltűnik. Egy behurcolt állománya az USA Texas államában is megtelepedett. Hazánkban egyes helyeken együtt fordul elő a fúrge gyíkkal, itt gyakran keverik össze őket.

FALI GYÍK

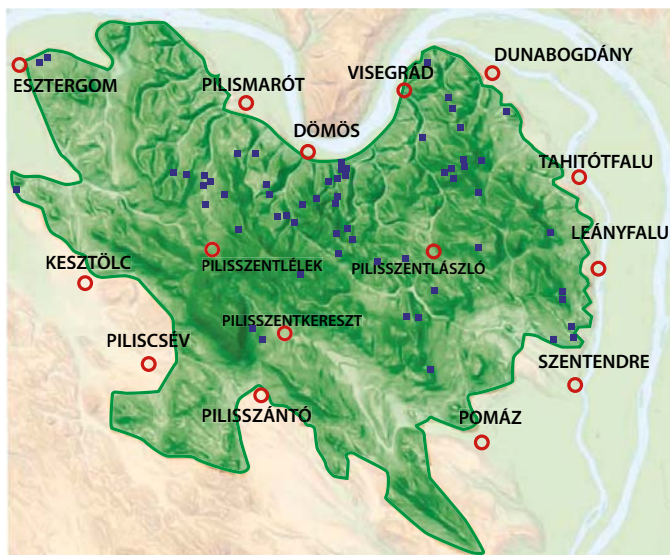
(*Podarcis muralis*)

Kevésbé feltűnő, de igen gyakori gyíkfajunk, melyet szinte mindenki ismer. Még a városlakók is gyakran találkozhatnak vele, hiszen képes megtelepedni a legsivárabb panelházak közt is.

A fali gyík a Pilis és a Visegrádi hegység leggyakoribb hüllőfaja. Nincs talán olyan szeglete az egész Dunakanyarnak, ahol ne számíthatnánk jelenlétére. Elsősorban a sziklás lejtőket kedveli, így a Strázsa-hegven, a Vadálló-köveken, a Pilis-tetőn és minden egyéb sziklás-sziklagyepes élőhelyen megtelepedik. Eredeti élőhelyének ember alkotta másolatait a házfalak és egyéb kőépítmények, ahol szintén nagy számban jelenhet meg, feltéve, ha van búvóhelyül szolgáló repedés vagy zug a közelben. Ezek mellett nem kerüli el a zárt erdőkben vezető utakat sem. Ahol akár csak néhány négyzetméteres napos rézsű kíséri az utat, számíthatunk a fali gyíkra is. Pilisi elterjedése tehát egészen általános, csak a legárnyékosabb erdők-ből és nyirkos szurdokokból hiányzik. Könnyen felismerhető, tisztán barna színű, de mintás hátú faj, egyes példányai egészen sötét, spenótzöldes árnyalatúak

lehetnek. Májusban párzik, ilyenkor a hímek hasa és torka is élénk narancsszínűre vált. Nászidőszaka viszonylag korán, áprilisban elkezdődik, és a nőstény 5-10 tojást rak le, többnyire fűcsomók tövére. Országsszerte mindenhol elterjedt faj, mivel egész kicsi területeken is képes kolóniát alkotni, ha talál magának megfelelő búvóhelyet. Jellemző esetek a pusztában magányosan álló elhagyott tanyák, ahol a romokon élő fali gyíkokat számukra alkalmatlan szántóföld veszi körbe.

Melegkedvelő lévén Európa középső és déli sávjában terjedt el. A városokba gyakorta vasúti sínek mentén hatol be, mivel a töltések közúzaléka eredeti sziklás élőhelyére emlékezteti. Áttelepítések miatt Észak-Amerikában is meghonosodott.

PANNONGYÍK

(*Ablepharus kitaibelii fitzingeri*)

A pannongyík egyike hazánk legkevésbé ismert hüllőinek. Apró termete miatt igen ritkán kerül szemünk elé, és a laikusok gyakorta vélik más gyíkfajok fiatal egyedének. Élőhelye folyamatosan zsugorodik, fokozott védelem alatt áll.

A Pilis-hegység néhány pontjáról ismerjük jelenlétét, elsősorban a Duna-Ipoly Nemzeti Park természetvédelmi öreitől. Sajnos ezen adatok visszaellenőrzése csekély sikerrel járt eddig, de Szakosztályunk önálló programot indított az élőhelyek feltárása érdekében. A pannongyík összes pilisi előfordulása száraz gyepekhez köthető. Megfigyelték a Pomáz és Szentendre feletti hegyoldalakon, a Nagy-Villám keleti oldalán és az Esztergom fölé magasodó Strázsa-hegyen is. Saját észlelésünk

történt a Csikóvári-hegy keleti oldalán. A pannongyík szokatlan megjelenésű, igen karcsú testű gyíkfaj, hossza ritkán haladja meg a 10 cm-t. Lábai aprók, alig látszanak, mozgás közben gyakran a test oldalához lapulnak, s emiatt kúszása inkább kígyószerű tekergőzésnek tűnhet. Kifejezetten a száraz, napsütötte gepes területeket kedveli, megtalálhatjuk lejtősztyepeken, sziklagyepeken és ligetes karsztbokor-erdőkben is. Párzása áprilisban zajlik és a nőstény rövidesen 4-6 igen kis méretű tojást rak le. A kicsik nyár vége felé kelnek ki, teljes hosszuk ekkor 5 cm. Erősen kötődik a korábban gyakran legelőként használt száraz gyepekhez, melyek elgyomosodása, becserjésedése végzetes lehet az ott élő állományra nézve. Fokozott védelem alatt áll, természetvédelmi értéke 100.000 Ft.

A pannongyíkot Kitaibel Pál 1797-ben írta le önálló fajként, akkor még *Lacerta nitida* néven. A faj rejtett életmódját jelzi, hogy kiterjedt balkáni állományának felfedezése a XX. század első feléig váratott magára. Ma már tudjuk, hogy a hazánkban élő alfaj mellett több másik is él főként a Balkánon és Kis-Ázsiában.

LÁBATLANGYÍK

(*Anguis fragilis*)

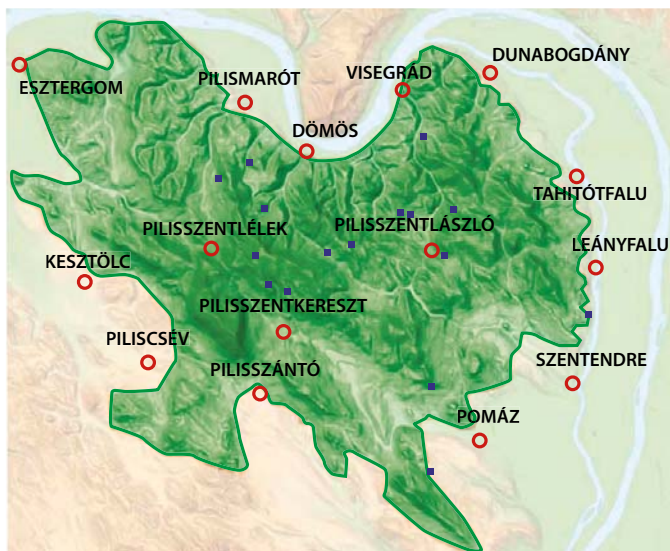
A kígyószerű lábatlangyík ritkán kerül szem elé. Sokan félnek tőle vagy agyonverik, mert kígyónak nézik, pedig teljesen ártalmatlan állatról van szó. Lassú mozgású gerinctelenekkel, csigákkal és férgekkel táplálkozik elsősorban.

Első pillantásra kígyónak tűnő hüllő, hiszen lábai teljesen hiányoznak, azonban gyík mivoltáról több bélyeg árulkodik. Apró szemei mozgatható szemhéjakkal lezárhatók, külső fülnyílása (legalábbis a nyugati példányoknak) látható és teste farkához viszonyítva rövidebb, mint a kígyóké. Rejtőzködő életmódú, lassú mozgású állat. A hegységben valószínűleg általánosan elterjedt, de aránylag ritkán lehet ráakadni. Kedveli az üde lombos erdőket és többnyire a növényzet sűrűjében mozog. Sokszor lehet elütött példányait látni a Pilit átívelő utakon.

A lábatlangyík színezete jellegzetes, háta világosbarna, ami élesen elválik oldalainak sötétebb színétől. Néha égszínkéken petytyezett (főleg a keleti példányoké). Pikkelyei aprók, simák és fényesek. Tompa végű farka ép állapotban testhosszának felét is

kiteheti. Veszély esetén könnyen eldobja, erre utal másik elnevezése, a törékenygyík. A letört fark még sokáig heves, csapkodó mozgással vonja magára a ragadozó figyelmét, miközben a gyík elmenekülhet. A fark nem regenerálódik teljes hosszában, csak rövid csonkkal beheged. A lábatlangyík elevenszülő, az újszülöttek a felnőttek kicsiny másai, de színezetük sokkal kontrasztosabb, élénkebb. Sok ragadozó előszeretettel fogyasztja e védtelen, lassú mozgású hüllőket.

A lábatlangyík Európa-szerre megtalálható, kelet felé egészen Iránig. Magyarországon a domb- és hegyvidékeken mindenfelé jelen van, de az Alföld erdővel borított részein is. Az erdei békához hasonlóan elsősorban a lomberdők határozzák meg előfordulását. A legújabb molekuláris kutatások szerint elképzelhető, hogy a közép-európai lábatlangyíkok két fajba sorolandók.

VÍZISIKLÓ

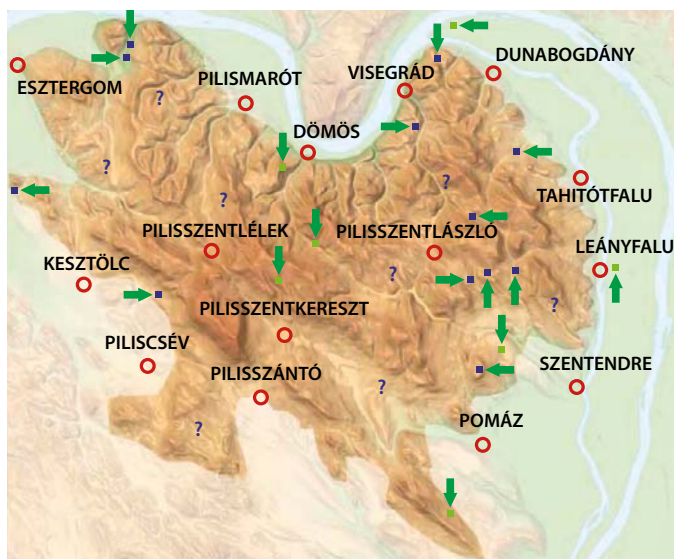
(*Natrix natrix*)

Magyarország legjobbban ismert sikkóféléje, a feje két oldalát díszítő félhold alakú, sárga vagy narancsszínű tarkó-foltokról igen könnyű felismerni. Tűrőképes hullófaj, így erősen zavart környezetben is megtelepszik.

A hegység peremén levő tavak mindegyikében megtalálható. A klastrompusztai-tóban, a Bergman-tóban és a Búbánat-völgyi mesterséges horgásztavakban közönséges, de előfordul néhány kisebb természetes tóban is (pl. Kőhegy). Nevével ellentétben gyakran lehet vele találkozni a vizektől távolabb, akár kilométerekre is. Félhold alakú sárgás fejfoltja nem minden egyednél jelenik meg. A hasán levő pajzsok fekete-fehér „zongorabillentyű”-szerű mintázatot alkotnak, mely szintén jó határozóbélyeg.

Teleléséből előbújva, már áprilisban párzik, ilyenkor nagyobb számban gyűlnek össze az óvatlanná váló hímek. A tojásrakás júliusban történik meg, és a 15 cm-es kis kígyók kora ősszel bújnak ki. A vízisikló táplálékának legnagyobb részét békák teszik ki, így nem véletlen, hogy a Pilis belsejébe elköborló példányok inkább a kisebb tavak környékén mozognak. Mindazonáltal szárazabb élőhelyeken is előfordul, bár ilyen környezetben csak ritkán pillanthatjuk meg, de a sziklás, sziklagyepes helyektől távol tartja magát. Az ember közelségét meglehetősen jól viseli, de éber és ritkán engedi közel magához. Ha megfogják, bűzös, hal-/fokhagymaszagú ürülékét kifröcsköl, esélyt nyerve ezzel a menekülésre. A megijedt állat nem ritkán hátára fordulva halottnak tettei magát.

A vízisikló igen nagy területen elterjedt hulló, az Atlanti-óceántól egészen a Bajkál-tóig megtalálható. Északon eléri a sarkkört, míg délen Észak-Afrika peremén is megél. Legnagyobb eséllyel állóvizek nádasainak szegélyében találkozhatunk vele, napozás közben. A normál színű egyedek mellett hazánkban elfordul csíkos hátú és teljesen fekete változat is.

KOCKÁS SIKLÓ

(*Natrix tessellata*)

Nagyobb tavaink jellegzetes lakója, gyakran pillanthatjuk meg a vízben úszva, amint fejét a felszín fölé emelve tájékozdik. Kevésbé ismert siklófajunk, melyet rendszeresen özszekevernek a közeli rokon vízi-siklóval.

A Pilisben igen kevés helyről ismert, eddig csak a dunabogdányi Bergmann-tóban és az Apátkúti-tóban figyeltük meg. Jelenléte valószínűsíthető az esztergomi Búbánat-völgy üdülőtavaiban is. A hegyvidéki tavakba bizonyosan a Dunából vándorolt be, mivel ott meglehetősen közönségesnek számít, főképp a csendes folyású szakaszokon vagy a holtágakban. Egyes példányai alkalmanként kimásznak a 11. sz. főútra sütkérezni, ahol fokozott veszélynek vannak kitéve a sűrű forgalom miatt.

A kockás sikló első pillantásra egy tarkófelt nélküli vízisiklóknak tűnik, de jellegzetes kockás hátmintázata is jól elkülöníti közeli rokonától. Hasának zongorabillentyű-szerű foltjai azonban megint csak a vízisiklóhoz teszik hasonlatossá. Leginkább vízhez kötött hullónk, elvéve lehet

találkozni vele a szárazföldön. Táplálékának zömét halak teszik ki, nagyon hosszú ideig, akár egy óráig is képes légvétel nélkül lesben állni rájuk a víz alatt. Veszély esetén a vízisiklóhoz hasonlóképp reagál és bűzös váladékot fröcsköl ki a kloakáján. Tojásait is vizek közelébe rakja, és ehhez nem ritkán a partmenti üdülőházak kertjében felhalmozott farakások, nádkucpacok között talál megfelelő helyet.

A kockás siklót leggyakrabban a Balaton mellett nyaralók figyelhetik meg, de gyakorlatilag minden nagy tavunkban, halastavunkban és lassabb folyású folyókban megtalálható. Ritka, fekete színváltozatú populációja él a Tihanyi-félszigeten. Teljes elterjedési területe igen széles, Németországtól egészen Közép-Ázsiáig elhúzódik.

ERDEI SIKLÓ

(*Zamenis longissimus*)

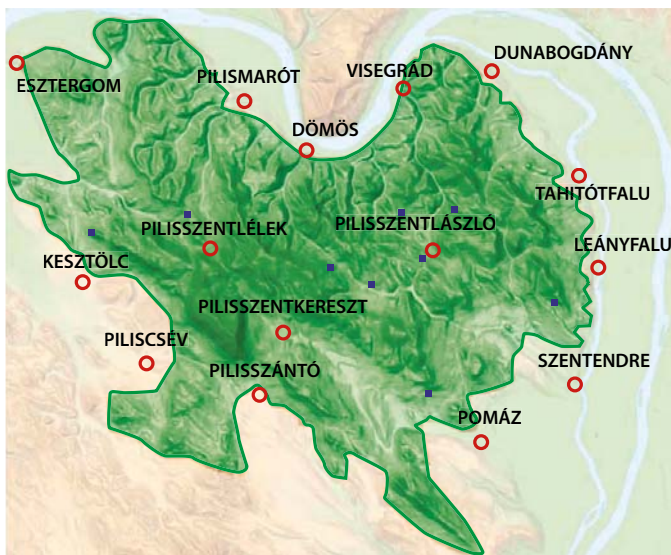
Nagy testű, impozáns sikkó, amellyel kis szerencsével összeakadhatunk a Pilis és a Visegrádi-hegység területén. Bár többnyire nem agresszív viselkedésű, az elénk kerülő sikkót minél kevésbé háborgassuk, és esetleg fényképek készítése után engedjük útjára.

Az erdei sikkó, mint neve is mutatja, a középhegységi lombdők jellegzetes faja. Nem a lezártabb erdőtípust szereti, hanem a tisztásokkal váltakozó vagy ritkás erdőket, déli kitétségű bokorerdőket. A Pilisben és a Visegrádi-hegységben bőségesen rendelkezésre áll a megfelelő élőhely, így bárhol találkozhatunk vele. Általában 120 cm körüli hosszúságúra nő meg, de kivételesen akár a 200 cm-t is elérheti. A felnőtt állatok felületesen nézve egyszínű barnák, de hátpikkelyeinek szélén közelebről

nézve világos vonalkázás látszik. Hasoldala, valamint feje a száj körül sárgás színű. A fiatalok kontrasztosan foltozottak, fejük a vízisikkóéra emlékeztető mintázatú, de a szemtől hátrafelé és lefelé elinduló sötét csíkokról könnyen felismerhetők.

A fiatal erdei sikkók főként gyíkokat fogyasztanak, később áttérnek a kisemlősökre, madarakra. Előszeretettel fosztanak ki madárfészkeket, amelyekért a fákon magasra képesek felkapaszkodni. Az erdei sikkó nappal aktív, főleg reggel és délelőtt, a déli meleg elől elrejtőzik. Tavasszal–nyár elején sokkal többet mozog. Szaporodási időszakuk április végén kezdődik, a nőstények rejtett helyekre, kövek, farönkök alá rakják le pergamenszerű héjjal borított, hosszúkas tojásaikat, egyszerre akár 15-öt is. A fiatalok 60 nappal később, augusztus táján kelnek ki, 4 év múlva válnak ivaréretté.

Az erdei sikkó elterjedése a Pireneusoktól a Balkán-félszigetig húzódik. Európán kívül Törökországban a Fekete-tenger mentén, valamint a Kaukázus lábánál fordul elő. Iránban és az Appennini-félsziget déli részén rokon fajok váltják fel. Magyarországon is előkerült jellegzetes, sötétszürke színváltozata a Bükkből és a Zemplénből.

RÉZSIKLÓ

(*Coronella austriaca*)

Viszonylag kistermetű sikló, melynek mintázata némiképp a viperákéra emlékeztet. Emiatt sokat elpusztítanak közülük, noha teljesen ártalmatlan állatokról van szó (ráadásul viperáink is védettek). Kerek szembogara, sima, csillogó pikkelyei alapján könnyen azonosítható.

A rézszikló élőhelyválasztás szempontjából nem válogatós. A sűrű, zárt erdőket kerüli, de találkozhatunk vele felnyíló bokorerdőkben, köves lejtőkön, hegyvidéki kaszálókon és lejtősztyeppéken, síkvidéki nedves és száraz gyepekben, kivételesen még vizes élőhelyeken is. Hossza legfeljebb 70 cm, alapszíne változatos: sárgásbarna, szürke, bronz- vagy vörösesbarna egyaránt lehet. Jellegzetessége fejének mintázata, mely kissé a régi osztrák címer kétfejű sasára emlékeztet, innen latin neve (jelentése: „osztrák koronácska”). E mintából indul ki a háta két oldalán lefutó foltosor. Szemből ferden lefutó, sötét csík indul hátrafelé. A viperákétól eltérően szembogara – mint más hazai siklóké – kerek.

A rézszikló elsősorban gyíkokat fogyaszt, néha más kígyókat is elejt, néhány példány pedig kisméretű rovarokat is. Áldozatát többnyire testének gyűrűivel megfojtja,

és csak utána kezdi nyelni. Március végétől, április elejétől október közepéig aktív. Eleventojó, akár a viperák: a tojások a nőstény testében fejlődnek ki, 12–15 cm-es utódai augusztusban jönnek világra vékony magzatburokban, amelyet rögtön elhagynak. A fiatalok száma a 15-öt is elérheti. Az apró rézsziklók eleinte főként sáskákat, szöcskéket, valamint frissen kelt gyíkokat fogyasztanak. Az aránylag védtelen rézszikló számos ragadozó és mindenevő állat étlapján szerepel.

A rézszikló Európa legnagyobb részén jelen van, kivéve a Skandináv-félsziget és a Brit-szigetek területének javát. Délnyugat-Európában együtt fordul elő a hozzá igen hasonló déli rézsziklóval (*Coronella girondica*), melytől főleg pikkelyszámilással lehet elkülöníteni.

ÉLŐHELYMEGŐRZÉST SZOLGÁLÓ MUNKÁLATOK A PILIS KISTAVAIBAN

A pilisi kistavak rekultivációját a „Parkerdő természetesen” program keretében a Pilisi Parkerdő végezte 2008 decembere és 2010 augusztusa között. A kistavak élőhelymegőrzési munkáinak megvalósítása és a felmérések során kiderült, hogy bőven száz fölött van a 100 m²-t meghaladó vízfelületű, rendkívüli értéket képviselő kistavak száma a Pilisi Parkerdő Zrt. területén a Pilisben és a Visegrádi-hegységben.

A pilisi kistavak leggyakoribb képviselői a 100 és 1000 m² közötti tavaszi vízfelülettel jellemezhető vizek. Kisebb hányaduk teljesen természetes eredetű, ezek a mikrodomborzati viszonyoknak és a kielégítő vízutánpótlásnak köszönhetik létüket, s komolyabb beavatkozást nem igényelnek. Nagy számban vannak azonban vizenyős helyeken mesterségesen létrehozott vízgyűjtők. A hagyományos hegyi leletetés során meghatározó volt a múltban az itatás igénye, tipikusak például a Pap-réti és a környékbeli itató tavak. Jelentős a vadászati, vadgazdálkodási célú víztartó gödrök és dagonyák száma is. Ezeken a tavakon az emberi beavatkozás nyomai többnyire alig látszanak.

Az igen gazdag élővilág indokolja a tavak állapotmegőrzését. Különösen fontos volt a hullók és kételtűek szempontjából, hogy a tavak időszakos jellegén javítsunk, hiszen a párási időben még peterakásra alkalmas vízállások egy része nyár elejére teljesen kiszáradt. Sok esetben igen egyszerű eszközökkel, pl. a kifolyási szint emelésével megoldottuk a tárolható víz mennyiségének növelését. A részleges kotrásokkal nem csupán markánsabb mélyedéseket alakítottunk ki tavainkban, hanem az esetenként már je-

lentkező kedvezőtlen bomlási folyamatok felgyorsulását is megakadályoztuk a felhalmozódott szerves anyagok jelentős hányadának az eltávolításával. A vizes élőhelyekre jellemző gyors, természetes regeneráció az érintetlen tórészeken minden esetben biztosított. Az élőhelyek változatosságának megtartása mellett törekedtünk arra is, hogy a fényviszonyok kedvezőbbé tételével javítsuk a túlzottan árnyalt, sötét tavakban a zöld vízi növényzet megtelepedésének feltételeit. Ezzel kedvezőbbé tehetjük az aerob – anaerob folyamatok arányát, a létrejövő társulások révén a partok stabilitása javul, csökken a dagonyásodás veszélye, illetve a florisztikailag gazdagabb élőhelyek az állatvilág számára is jobb lehetőséget biztosítanak.

A szükséges beavatkozások két, jól elkülöníthető csoportja a természetes és természetzerű tavak rehabilitációja, illetve a mesterséges tározókkal kapcsolatos tennivalók.

A munkálatok egyrészt a természetes és természetű tavak természetes előregedési folyamatának, más szóval szukcessziójának megállítására, illetve lassítására irányultak, másrészt az eddigi kedvezőtlen beavatkozások megszüntetését, az eredeti állapot

helyreállítását célozták. Az előbbieket miatt egyes kistavaknál szükség volt fakivágásra, a tavakba behullott ágak kiszedésére, a tájidegen fajok visszaszorítására, és az iszap eltávolítására. Az eredeti állapot helyreállítása céljából a rehabilitáció során helyenként vízszintemelést, a kivezető csatorna megszüntetését, a meder kimélyítését, a hordalék eltávolítását, a vízzáró réteg helyreállítását végeztük, valamint a kinyert anyagból a partoldalt, a kifolyási szintet magasztottuk. Előfordultak olyan vízfelületek is, ahol elsődleges cél a zsombékos visszaszorítása volt (pl. Sós-tó). Ezen tavaink olyan különleges értéket képviselnek, hogy indokolt a környezet alapos megtakarítása, aprólékos rendbetétele, a partrendezés, esetenként a szemét összegyűjtése.

A másik nagy célcsoport a mesterséges tározók helyreállítási munkái voltak. Ennek során 4000 m³ hordalékot kotortunk ki az Apátkúti-tóból, valamint 3000 m³-t az Apátkúti-patakból. Ez mind természetvédelmi oldalról, mind közjóléti szempontból egyaránt kívánatos. Két új műtárgyat, úgynevezett hallépcsőt is kihelyeztünk az Apátkúti-patakon. A hallépcsők kialakítása során törekedtünk arra, hogy – a korábbi hordalékfogó gáttakkal szemben – az őshonos fajok terjeszkedését, vándorlását ne akadályozzuk. Az István-kunyhói tavak helyreállítása során elvégeztük a tározók vízzáróvá tételét agyag tömítéssel, vízszabályozó műtárgyak helyreállítását és építését, illetve a környezet helyreállítását.

A rekultivációs program keretében a kiviteli munkák rendkívül sokrétűek voltak, ezért a konkrét munkavégzést körültekintő előkészítés előzte meg. Ugyancsak rendkívül fontos volt a munkavégzés időpontjának megválasztása. A kotrások esetében viszonylag legkisebb az élővilágban való károsítás az augusztus derekától október közepéig terjedő időszakban. Ekkorra ugyanis a szaporodási időnek vége, a legtöbb faj utódai is kifejlődtek, a száraz idő pedig kedvez a kivitelezésnek is. Később az állatok egy része már teleléshez készül, másrészt a kételtűek és hüllők dermedtek a hűvösebb időben. Voltak persze célszerűen télen, vagy tetszőleges időben végezhető feladatok is.

Mindenképp fontosnak tartjuk a tavak állapotának figyelemmel kísérését a helyreállítási munkákat követően. Állandó kapcsolatban vagyunk a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Kételtű- és Hüllővédelmi Szakosztályának munkatársaival. A regenerációs folyamat várhatóan gyorsan végbemegy, de előfordulhatnak nem várt és nem kívánatos események is. A kistavakban élő különleges védettséget élvező élőlények és természetvédelmi értékek megőrzése csak fokozott figyelemmel és körültekintő szakmai munkával valósítható meg.

Némedy Zoltán
erdőgondnok
Pilisi Parkerdő Zrt. Visegrádi Erdészet

**PILISI
PARKERDŐ ZRT.**
PARKERDŐ AZ EMBERÉRT

H-2025 Visegrád,
Mátyás király u. 4.

telefon: 26/598-000
telefax: 26/398-229

e-mail: informacio@pprt.hu
web: www.parkerdo.hu

